

СЕКЦІЯ II

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Олександр Герасимчук

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ У ВИКЛАДАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

На виконання Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. в цьому році було модернізовано навчальну програму з історії для 5–9 класів на основі компетентнісного підходу. Згідно з оновленою в 2017 р. навчальною програмою одним із завдань шкільної історичної освіти є формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці [1, с. 3].

Взятий українською державою курс на інтеграцію з європейським співтовариством, запровадження безвізового режиму з більшістю європейських країн викликають необхідність ознайомлення громадян України з особливостями європейської спільноти, для якої на сучасному етапі розвитку суспільства характерні зростання глобальної взаємозалежності країн, прагнення створити відкрите демократичне суспільство, єдиний економічний та культурний простір. На початку XXI ст. у контексті освітньої політики Європейського союзу та Ради Європи надзвичайного поширення набуло поняття «європейський вимір в освіті», яке розглядається як певний стандарт знань про Європу: вивчення традицій, культури, мови та економічного стану інших країн для отримання комплексного уявлення про Європу та визнання існування багатоманітності в її межах; розуміння цінностей європейської цивілізації і основ розвитку Європейської спільноти [2, с. 38].

До питань упровадження загальноєвропейських ідей у сучасний навчально-виховний процес зверталися у своїх публікаціях, Н. Захарова [2], Т. Левченко [3], Н. Онуфрієнко [4], О. Пометун [5], О. Сакало [15]. Метою даної статті є визначення суті загальноєвропейських цінностей у контексті сучасних євроінтеграційних процесів та ролі учителів історії у поширенні загальноєвропейських ідей.

Рада Європи, активно розвиваючи ідею європейського виміру в освіті, ґрунтує свою ідеологію на тому, що Європа – це спільність, яка насамперед, має загальні духовні цінності. Публіцист М. Форбек зазначав: «Європа – це більше, ніж внутрішній ринок ЄС, або так званий європейський економічний простір... Європа є передусім об'єднанням цінностей, що

ґрунтуються на ідеї демократії і прав людини» [6, с. 28]. Дійсно, на сьогодні Європа постає не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним, оскільки європейські цінності складають основні підвалини демократичних інститутів європейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками належності країн до європейської частини світу [15, с. 106]. У доповіді «Освіта для XXI століття» президент Міжнародної комісії ЮНЕСКО з проблем освіти Жак Делор підкреслював, що пріоритетними напрямками освіти в XXI столітті мають бути культивування загальнолюдських цінностей, виховання толерантності, взаєморозуміння, соціальної відповідальності, поваги до інших [7, с. 5].

Загальною проблемою європейських країн на початку XXI ст. є зростання суперечностей між зовнішніми змінами світу та внутрішньою сутністю людини. На міжнародному рівні спостерігається ефект «ножиць» між темпами розвитку культури матеріальної та духовної, матеріальний чинник поступово починає пригнічувати духовний. Тому з усіх глобальних проблем людства на перший план виходить питання оздоровлення старих та пошук нових гуманітарних цінностей [4, с. 2]. Сьогодні недостатньо дати молоді певний обсяг знань та умінь, навчивши поповнювати та використовувати їх. Треба обов'язково прищепити молодому поколінню певну систему цінностей, спираючись на яку воно зможе використовувати свої знання на благо країни й світу загалом. «Ціннісне щеплення» має бути невід'ємним елементом сучасної освіти. А для його ефективності педагоги мають добре розумітися на природі цінностей, їх різновидах, ієрархії та засобах прищеплення [8, с. 8]. Цінності є системотворчим ядром діяльності та внутрішнього духовного життя людини. Основу будь-якої соціально-педагогічної системи складають цінності, що є орієнтирами, духовними векторами її функціонування [9, с. 3]

Австрійський філософ і психіатр Віктор Франкль у книзі «Людина в пошуках сенсу» (1946) виокремив три групи загальнолюдських цінностей: цінності творчості (що ми даємо життю); цінності переживання (що ми беремо від світу); цінності відношень (яку позицію ми займаємо відносно долі, яку можемо змінити) [10, с. 263]. Цінності – це проблема пристосування індивіда до соціальних, культурних норм, вимог певної спільноти, тому неможливо намагатися інтегруватися в європейський простір, не враховуючи систему цінностей, яка складалася в процесі виховання та навчання впродовж століть у різних країнах Європи [3, с. 111]. Базові ціннісні основи ЄС знайшли своє відображення у документі під назвою «Хартія основних прав Європейського Союзу» [14]. Прийняття цього документу було викликане необхідністю визначити спільні цінності ЄС й гарантувати основні права громадян уже в контексті законодавства та інститутів європейської спільноти. Хартія набула повної юридичної сили 1 грудня 2009 р. Вона складається із 54 статей, які розділені на 7 розділів. Перші шість – фундаментальні цінності, а сьомий розділ регулює та тлумачить застосування документу [15, с. 107–108].

Отже, до базових цінностей, визначених європейською спільнотою та зафіксованих у документі, належать:

– гідність (розділ 1, ст. 1–5): права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, право на особисту недоторканість, заборона торгур та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження;

– свободи (розділ 2, ст. 6–19): фундаментальні громадянські та політичні свободи, закріплені в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканість, повага до приватного та сімейного життя, захист інформації особистого характеру, свобода думки, совісті та релігії, свобода інформації, свобода зборів та асоціацій, а також певні соціальні права: право на освіту, право на працю, свобода підприємництва, право власності тощо;

– рівність (розділ 3, ст. 20–26): рівність людей у правах, недопущення дискримінації, культурне, релігійне та мовне різноманіття, рівні права між чоловіками та жінками, захист прав дитини та людей похилого віку;

– солідарність (розділ 4, ст. 27–38): право працівників на отримання інформації, право на ведення переговорів та колективні дії, право на послуги із працевлаштування, захист на випадок незаконного звільнення, справедливі та рівні умови праці, соціальне забезпечення та соціальна допомога, охорона здоров'я, захист навколишнього середовища та прав споживача;

– громадянство (розділ 5, ст. 39–46): активне та пасивне виборче право на виборах до Європейського парламенту та на муніципальних виборах, право на належне управління, право на доступ до документації, право на звернення до Омбудсмена ЄС, свобода пересування та проживання;

– правосуддя (розділ 6, ст. 47–50): закріплюються не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в рамках кримінального процесу: право на ефективний правовий захист та доступ до неупередженого суду, презумпція невинуватості та право на захист, забезпечення принципів законності [14].

Рада Європи надає великого значення розробці Кодексу європейських базових цінностей та передачі цих цінностей юнацтву. Незважаючи на різні погляди, європейські освітяни мають спільну думку щодо загальноєвропейських цінностей, які мають бути покладені в основу сучасної системи освіти:

– утвердження прав людини, як вони подані в Конвенції прав людини Ради Європи (людська гідність кожного, право на життя і фізичну недоторканість, заборона знущань і рабства, особиста свобода, захист від свавільного арешту, принцип правового послуху і судової незалежності тощо);

– утвердження плюралістичних цінностей, тобто цінностей демократії, повага до цінностей європейського судового співтовариства;

– толерантність до інакше мислячих і представників інших народів та рас;

– ідея мирного розв'язання конфліктів, збереження миру в Європі та у світі;

– готовність до взаєморозуміння і визнання спільного при одночасному ствердженні європейської багатоманітності;

– відкритість до інших народів і культур при збереженні власної культурної неповторності;

– солідарність і любов до ближнього;

– усвідомлення відповідальності (як у приватному, так і в громадському житті) та активна участь громадян у політичних подіях;

– здатність до самостійного й критичного мислення;

– готовність виступати за свободу, справедливість і соціальну захищеність, повага до життя і прав інших;

– збереження природи й довкілля;

– збереження традиційних чеснот, зокрема доброти, вірності, скромності, старанності, усвідомлення обов'язку і ввічливості [6, с. 29]

Провідна роль у ствердженні загальноєвропейських цінностей належить галузі «Суспільствознавство», структурними компонентами якої є: історія України, історія рідного краю, всесвітня історія, право, мораль, філософія, економіка, громадянська освіта [11, с. 888]. Завданнями суспільствознавчих дисциплін у нашій державі є: підготовка учнів до взаємодії із соціальним середовищем, до самореалізації як особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій; формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення та поваги до інших народів, правової свідомості, економічного мислення, критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, почуття власної гідності, відповідальності, особистого ставлення до подій і явищ суспільного життя, здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір, встановлювати особистісні цілі, спрямовані на розвиток суспільства та держави [12].

Тому сучасна історична освіта в Україні має бути такою, щоб: виховувати повагу до людської особистості, розкривати цінність кожної людини, її унікальність, неповторність; сприяти взаєморозумінню та примиренню, розвитку взаємної довіри між людьми, співпраці між націями; заперечувати войовничий націоналізм, дискримінацію, расизм; бути частиною освітньої політики, яка безпосередньо впливає на розвиток і формування молоді; бути органічним елементом у перспективі побудови майбутньої Європи та сприяти мирному розвитку людського суспільства в світовому масштабі [5, с. 17–20].

XXI ст. зробило виклик вчителям суспільствознавчих дисциплін та їхній професійній підготовці, який полягає у появі таких явищ, як: збільшення різноманітності в суспільстві, прямим наслідком якої є посилення різноманітності учнівського контингенту; інформаційний вибух, який призвів до перевантаження навчальних програм; поява альтернативних джерел

інформації, які є носіями суперечливих цінностей. Усе це передбачає наявність у педагога чіткої громадянської позиції; системи цінностей, куди обов'язково входять: визнання багатогранності світу й толерантність; демократичний стиль роботи; висока комунікативна культура; етична компетентність. Учитель історії має стати експертом з поширення загальноєвропейських цінностей, особистістю, що втілює цінності європейської спільноти [4, с. 3].

Утвердження загальноєвропейських цінностей значною мірою залежить від здатності вчителя стати над національним контекстом, розвинути в собі європейську свідомість. В умовах євроінтеграції вчителі мають формувати «європейський учительський корпус» [13, с. 31]. Таке розуміння ролі вчителів суспільствознавчих дисциплін у створенні інтегрованої Європи висуває професійну діяльність учителів історії у число пріоритетів освітньої стратегії.

Таким чином, в основі професійної діяльності нової генерації європейських учителів суспільствознавчих дисциплін на початку ХХІ ст. мають знаходитися загальноєвропейські цінності, які є основою соціалізації особистості, підтримки порядку в суспільстві та у світі загалом засобами інтеграції людських спільнот.

Джерела та література

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи // Історія та суспільствознавство в школах України. 2017. № 5–6. С. 2–44.
2. Захарова Н. Європейський вимір курсу історії нового часу в навчальних програмах для середньої школи в Україні // Історія та правознавство. 2005. № 34–36 (62–64). С. 38–42.
3. Левченко Т.І. Європейська освіта: конвергенція та дивергенція : монографія. Вінниця : Нова книга, 2007. 656 с.
4. Онуфрієнко Н. Загальноєвропейські цінності у професійній діяльності вчителів суспільствознавчих дисциплін // Історія в рідній школі. № 2. 2017. С. 2–4.
5. Помегун О.І. Актуальні засади сучасного етапу розвитку сучасної історичної освіти // Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти : зб. наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (4–5 грудня 2003 р.). Кам'янець-Подільський, 2004. С. 17–20.
6. Форбек М. Європейський стандарт шкільної освіти // Шлях освіти. 1997. № 1. С. 28–32.
7. Делор Ж. Освіта – справжній скарб // Шлях освіти. 1997. № 3. С. 3–5.
8. Ціннісні парадигми освіти / Укл. Н.О. Ткаченко. Харків : Основа, 2004. 128 с.
9. Тюрина В.А., Научитель Е.Д. Ценностные ориентации : учеб. пособие. Киев : ООО Международное Финансовое Агентство, 1998. 30 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла // Сб. заруб. педагогики. Москва : Прогресс, 1990. 369 с.
11. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
12. Державний стандарт базової і повної середньої освіти : Постанова КМУ від 14.01.2004 р. № 24. Освітня галузь «Суспільствознавство». Київ, 2004.
13. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів історії у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія. Київ : Вища школа, 1997. 180 с.
14. Хартия основных прав Европейского Союза. URL : http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_524. (дата звернення : 13.06.2017).
15. Сакало О.Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. Полтава : Полтавський нац. пед. ун-тет імені В.Г. Короленка, 2015. С. 106–109. URL : <http://www.dspace.pnpu.edu.ua/bistream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>. (дата звернення : 13.06.2017).